

ՏԻՖԼԻՍԻ ԶԻՆՈՒՆԻՔԻ ԶԵՆՈՒՆԻՔԻ

№ 31 Հինգշաբթի, յունւարի 31

Դեղագիտական, գրական, հասարակական, քննադատական, քաղաքական պատկերազարդ հանդէս.

(ԲԱՅԱՆՈՒԹՅԱՆ ԴԱՐՈՒՄԻՆ) Աղբիւր 3 ր. (արտասահման 5 ր.) Տարազ 6 ր. (արտասահման 10 ր.) Աղբիւր-Տարազ, յաւելածներով 10 ր. (արտասահման 18 ր.) Տարազ (11 հրատ.) ամիսը 50 կ. տասնձին 26-ր թիֆլիսում 30 կ. դարձը 40 կ.

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹՅԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՄ Է ԿԱՆՈՆ ԵՎ ԵՎԵՐԻ ՏԱՐԱԶԻ ԵՐԵՎԱՆԻ ՀԻՆԳԵՐՈՐ-ԳԱԿԱՆ ՍՈՊԸ՝ ՍՈՎԵՏԻՆ ԵՐԵՎԱՆ 40 կոպ. վերջին երես 25 կոպ. մանրատու (պրտիտ) Արտասահմանից կրկնակի: Շատ անգամ կրկնող յայտարարութիւններն ատանձին համաձայնութեամբ:

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ԹԻՖԼԻՍԻ, Մարտիկան փ. տ. № 5, բաց է ամէն օր. (բացի կիրակի և տոն օրերէն): աս. 10 ժ. մինչև 2-ր կէսօրից յետոյ: Հասցէն ՏԻՖԼԻՍ, քաղ. ԿԱՐԱՅ. Redaction TARAZ Caucas, Tiflis.

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ԹԻՖԼԻՍԻ, Մարտիկան փ. տ. № 5, բաց է ամէն օր. (բացի կիրակի և տոն օրերէն): աս. 10 ժ. մինչև 2-ր կէսօրից յետոյ: Հասցէն ՏԻՖԼԻՍ, քաղ. ԿԱՐԱՅ. Redaction TARAZ Caucas, Tiflis.

Տասնևիններորդ տարի 1908

Տիգրան Նազարեան յայտնում է իր յարգանքը դեղագիտական, գրական, հասարակական, քննադատական, քաղաքական պատկերազարդ հանդէս. Տիգրան Նազարեան յայտնում է իր յարգանքը դեղագիտական, գրական, հասարակական, քննադատական, քաղաքական պատկերազարդ հանդէս.

Տիգրան Նազարեան, ներկայացուցիչ Լիբանոնի Գրական-Դրամատ.—Արտիստիկ. Կենդրոնական Բիւրօ, այսու յայտարարում է ի ղեկավարող գրականագետների, հրատարակիչների, գեղարվեստների և արվեստագետների, որ Լիբանոնում Գրական-Գեղարվեստական Ցուցահանդէսի վարչութիւնը սիրողծար է ցոյց դնելու և մեր երկրում հրատարակող բոլոր լեզուներով հրատարակութիւնները և մտցնելու նրանց ցուցակը մրցանակաբաշխութեան, մէջ

Մանրամասնութիւնների համար դիմել մեզ՝ Бюро Печати. Тифлис, Мадатовская, 5.

Տիգրան Նազարեան յայտնում է իր յարգանքը դեղագիտական, գրական, հասարակական, քննադատական, քաղաքական պատկերազարդ հանդէս. Տիգրան Նազարեան յայտնում է իր յարգանքը դեղագիտական, գրական, հասարակական, քննադատական, քաղաքական պատկերազարդ հանդէս.

Բացւած է ԱՂԲԻՒՐ-ՏԱՐԱԶԻ 1908 թ. անպայման կանխիկ բաժանորդագրութիւն

ԲԱՅԱՐԱՐԱԿ ՆԱՄԱԿՆԵՐ

XXIX

ՄԻ ԱՆԿԻՆ

Յիսուն տարուց յետոյ հայ դերասանը հայաշատ և հարուստ թիֆլիսից միայն մի անկիւն է պահանջում, սեպհական կուրթի տակ իր ներկայացումները տալու համար:

Հայ դերասանը պատճառաբանում է իր դերը չը սերտելը, ստանձնածը չուսումնասիրելը, լեզուն չը կուրթը, վայելուչ ման գալ, նստել, վերկենալ, հագնել չիմանալը, — սեպհական անգիւն չունենալով:

ՍԵՍԵԱՆ-ՄԱՍԷՏ

Համոզեցուցիչ պատճառաբանութիւններ չեն:

Մենք չունենք արտիստներ, արվեստագէտներ, այլ ունենք չարքաշ դերակատարներ: Ունենք նրանց մէջ և իսկական տաղանդներ, սակայն նոյնքան անմշակ, որքան մի անհարթ ստամոքս, մի կոյտ ոսկի:

Ամէն անգամ Տէր-Դաւթեանին

բեմի վրայ տեսնելով, զայրոյթից մենք չնչապառ ենք լինում: Ի՞նչ կը լինէր այս տաղանդը, եթէ մի երկու տարի, զէթ իր ժամանակին նա աշակերտած լինէր հմուտ արվեստագէտների, նրանց ղեկավարութեամբ բեմ տեսած և խաղաղած:

Իսկ այսօր երբ նա բեմ է բարձրանում մի կողմից տեսնում էք նրա բնական տաղանդը, իսկ միւս կողմից արվեստի անմշակ լինելը: Եւ դուք աճապարում էք թատրոնից շուտ դուրս գալ, որպէսզի հանդիսատես չը լինէր նրա անճոռնի շտրիկներին, որ բնական է, անխուսափելի պիտի լինեն:

Դաւաղ Ղազոնների, Նույնների, Գրիգորի ժամանակներն անցիլ են: Դուք բեմի վրայ այժմ «Սալոմէ» էք ներկայացնում, բայց ճշմարտ արտիստներ: Իրան, Չուգեթեան, Մետրիկինգ ժողովրդին բացատրող դերասանը պէտք է հոգեբանութիւն իմանայ, գրականութիւն և գիտութիւն ուսումնասիրէ: Օսկար Ուայլդի վարդապետութիւն քաղողը պիտի ունենայ նուրբ ճաշակ և ինքը արիւն ու մարմին դարձրած իր համար գեղեցկ կուրթիւնը: — Ունենք այդպիսի արտիստներ:

Ձեր պահանջած «Մի անկիւն» հայ դերասանին, ձեզ վերջնականակէս կիջեցնէ մինչև անդունդ: ձգտեցէք զէպի ազատ և պայծառ կիւրծը, զէպի աստղերը և ոչ թէ կուրթ և կէք անկիւններում:

Թատրոնը պէտք է հոյակապ, փարթամ և շքեղ լինի: Արտիստը պէտք է ունենայ նուրբ հոգի, միայն ներքուստ և արտաքուստ չընաղ, նախաձեռն չարժանք, ճարտար լեզու:

«Անկիւնից» առաջ դպրոցն է անհրաժեշտ: Բնագրութունից առաջ արտիստն է անհրաժեշտ և մըրցանակները պէտք է տրուեն այն երիտասարդ դերասաններին, որոնց մէջ նշմարւում է քանդակ ու սրանց

ՆԻՒՐ ԶԱՅՈՑ ԹՈՏԻՈՆԻ

1858 ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԻՆ 1908

պէտք է ուղարկել արևմուտք իրանց տաղանդը դարձնելու, արևմտն ուսումնասիրելու:

Փոյթ չէ. եթէ մի քանի տարի էլ թիֆլիսը սեպհական անկիւն չունենայ, Թ. Եւս

ԱԴԱՄԵԱՆ

(Նուր հայ դերասաններին՝ Աստուծական Յիսնամեակին)

Միջահասակ, նրբակազմ, բարեձև, վայելչադէմ, աւելի թուր քան սպիտակ, սևահեր գանգրաւոր այդպիսի էր Ադամեան:

Իւր արտայայտութիւնը կատարելաբար բարեմարդութիւն էր բուրում. մեղմ, հանդարտ, կիրթ, մարդավար, դուարթամիտ:

Բայց որքան կրակ կար այդ անդորր տեսքի, այդ բարեհամբոյր կեղեկ տակ: Հոգին հանդարտ և սիրաժպիտ տրամադրութիւնը վրան՝ նա երկնակապոյտ ծովակին էր նման: Գեղամայ բարձունքների վրայ, աշագրաւ, դմալիւ: Սորանց յանկարծ հողմը միապաղաղ մակերևոյթի վրայ, ահա անախտօք փչմունքի տակ մըրկի յուզմունքը ներքին ծալքերից, և այնքան անոյշ անդորրութիւնն ահա շատախոնքով խորտակուած: Հողմակածութիւն, ապշեցնող, ահաբեկ: Այստեղ էր Ադամեան: Այժմ ի՞նչ շղթաներ կը կապեն դէմ:

Մի գիշեր էր ժամը տասն անց, արուեստագէտը փոքր ինչ տկար էր: Իւր օտո նստած էին մտերիմ բարեկամութեան մէջ երկու հոգի, որոնցից մին անմոռանալի սիրալիշատակ Յովհաննէս Գիւրգենեան, անդրանիկ և դեռ անգեղանակալի լուսանկարոյն Անի քաղաքի երկուսի կողմից, դեռ ոչ բոլորովին փորձ իրենց բարեկամներն աշխարհին, ժամըր սահեցնող զրոյցն ոտնադառն փոխուել էր հակաճառութեան: Ադամեան արդէն յուզուել էր և բողբոջուել: Իրեն հուսկ այնպիսի ծառայ առաւ և այնպէս սկսաւ ճարճատեցնել իրենց քաղաքի նորանիւթ շինածքը, որ այն երկուսը ֆնացել էին ապշած շուարած, ահաբեկ: Նորա նախ կարծեմ էին թէ արուեստագէտը բողբոջուած մի մոլորմով բուռն յուզմունքի մի փոթորիկ էր ուղղում հանդիսացնել իրենց առջև: Յետոյ թուել էր իրանց՝ թէ լրջութեան հանդէպ են կանգնած և

բժշկի և տեղից փութացնելու հարկ կայ: Ժամանակ էր անցել վրան և երկու բարեկամները դեռ չէին կարող մի որոշ կէտի յանգել, թէ որն էր ստուգապէս այն գիշեր պատահածը. իսկութիւնը, թէ արուեստի մի ժայթքումը: Յամենայն դէպս, բարեհամբոյր Ադամեան, ընտանի բարեկամը, ընտանի էլ մի դեռ ունէր իւր տաճարի մէջ, որը բեմի վրայ նորան դէպի մեծագործութիւն էր մղում, իսկ բեմի հետ և տան մէջ երբեք դուր կատակ էր անում նորահետ, նորա առանձնական կրքերի վրայ կրակ փչելով:

Բիրտ ձեռքով շօշափել Ադամեանին և ֆնալ անպատիժ կարելի չէր. նա այնպիսի cochon miserable-ներ (Ողորմելի խոզ) կը չարտէր ձեռք գէմքին, սր զուք հարբածի նման կորորուէր ու գիտին կը տապալուէր: Եթէ հակամարտ չնոյժ վեր կենայիք նորա դէմ, նա այնպիսի փոթորիկ կը հանար որ ինքնիւր այդ փոթորիկ մէջ, իրեն յորձանքում բռնուած, կուր կերթայիք ջրանդունդին: Բայց եւ արուեստագէտն ունիւմ աչքին տակ մանաւանդ՝ քան թէ մարդուն:

ՏԻՒ. ԿՐԱՅԱՅ

Կախարդաստ ըրեմն Ադամեան, ուր Առաւօտ, ըտ սրտագրաւ երգն եղանակեց Մելայմէնեան տաճարում: Արն, որ նորահետ երկուսը գիտենան, թէ արուեստագէտն Ադամեան իւրեան լեզուի խօսուն ներդաշնակու-

թիւն էր: Բառերը որպէս վճիռ աղբիւրից ծաւալ-ծորան հոսում էին նորա շրթունքներից. նա է՝ քերթող էր, բանագէտ և բանահիւս. նա իւր հայկականին հետ ունէր նաև եւրոպական դպրութեան ճաշակը: Գեղեցկ էր Ադամեան. եթէ ձայնը չհնչողը հնչիւններ էր տալիս բառին, գրիչը հիւստում էր բառերը գեղծանքների լակ վրձինը նոցա պատկերն էր նկարահանում:

Ձանացէք, հետեցէք ձեր նախօրինակին՝ ստեղծագործելու համար:

Ա. Մ. Եղեկեան

ԹԻՖԼԻՍԻ ԱՐՏԻՍՏԻԿ. ԸՆԿ. ԹԱՏՐԱՅ

ՀԱՅՈՑ ԹԱՏՐՈՆԸ ՄՕՍԿԻԱՅՈՒՄ

1858—1868 թ.

(ԹՈՒՆԵՐԻ ԿԻՇՈՂՈՒԹԻՒՆ ՆԵՐ)

Ա. Գ. Ա. Մ. Ե. Ա. Ն.

Հայ թատերական ներկայացումները Մոսկվայում համարեա ինչ միաժամանակ սկսեցան թիֆլիսի հետ նախաձեռնութեամբ այն ժամանակայն ուսանողութեան Եթէ չեմ սխալուած տուջին ներկայացումը, որին ես ներկայ եղայ, կայացաւ 1858 թ., Պուարէի մարմնամարզական սրահում, «ՊԱՊ» վերտառութեամբ պատմական պիէսով, որի մէջ Ներսէս Մեծ կաթողիկոսի գերը կատարուած էր հանգուցեալ Ն. Փուղի-նեանցը՝ «ԴԱԼԱՆ ԴԱՂՈՅԻ» հեղինակը։

Ուսանողներէց օրինակ վերցնելով, Լազարեան ձեմարանի աշակերտներս միաժամանակ սկսեցինք տալ ներկայացումներ ոսերէն և հայերէն լեզուներով։ Ըսկզբում ներկայացումները, որ ղրխուորապէս ոսերէն էին լինում, կատարում էինք ընտանեկար ընդարձակ դասարաններէց մէկում միայն աշակերտներէ ներկայութեամբ։ Յետոյ, 1861 թիւից՝ շնորհիւ նորընտիր տեսչի, հանգուցեալ Դէորդ Քանանեանի, ներկայացումները դարձան հասարակական, որոնց ներկայ լինելու հրաւիրում էր Մոսկվայի հայ գաղութը և բացառապէս խաղում էինք պիէսներ հայերէն լեզուով։ Ի դէպ է այստեղ յիշատակել, որ սա հասարակ ձեմարանի վարչութիւնը ոչինչ չէր խնայում զւարճութիւն պատճառելու մեզ, պանդուխտներին, որպէսզի լինեալով հետու հայերնի օջախից և հազորդակցութեան դժուարութեան պատճառով, տարիներով կտրուած հարապատենքից, մենք օտարութեան մեզ չըճամակենք հայրենիքի վշտով։ Արձախորդների ժամանակ, բացի ներկայացումներից, վարչութիւնը կազմում էր ձմեռը պարահանդէս և թոյլ էր տալիս մէջ յաճախելու և ուրիշ տեղական արական և իգական պարոցների պարահանդէսներին, որովհետև մենք ձեմարանականներս միշտ հրաւիրում էինք նրանցից, իբրև լուս պարեկողներ՝ շնորհիւ մեր պարի ուսուցիչ Լինդրօտի։

ձեմարանի աշակերտների ներկայութեամբ, մենք տալիս էինք ոսերէն լեզուով թիւթե վօդէ-ի-իներ, իսկ հայերէն լեզուով աւելի լուրջ պիէսների՝ կօմեդիաներ, դրամաներ, ողբերգութիւններ մեծ հասարակութեան համար։ Կօմեդիաներում հուշակած էր իր իւմորով Սեդրաք Մանգինեանցը, իսկ ողբերգութեանց մէջ հանգուցեալ Վաղարշակ Շահաթուհեանցը, որը յետոյ իր գործունէութեամբ այլ ստարակի վրայ մեծ փայլ տաւ թիֆլիսում սեղական ներկայացումներին։ Մկրտիչ Բուրջախանը—Հաշտարխանցին և Ասուածաուր Կաճկաճեանցը—Ղլարեցին։ Ես էլ միշտ մասնակից եմ եղել թէ կօմեդիաներում և թէ ողբերգութեանց մէջ։ 1861 թ. մենք առաջին անգամ ներկայացրինք ձեմարանի ընկերացիին սրահում վարչութեան հոգաբարձութեամբ պատրաստուած բեմի վրայ, Հաքի-մեանցի «ԱՐՇԱԼ ԵՐԿՐՈՐԴ» ողբերգութիւնը մեծ շքեղութեամբ։

Պ. Ե. Տ. Ր. Ո. Ս. Ե. Ա. Ն.

Վարչութիւնը յանձնարարել էր ճարել մեզ համար պատմական զգեստներովարձով, իսկ զրահներ, նիզակներ, ու սաղավարդներ և այլ բնութագրական առարկանք շինեցին իրանք աշակերտները։ Այդ պիէսի համար յատուկ յօրինեց երկու երգ մեր ան-

մահ րանաստեղծ նոր հանգուցեալ Սմբատ Շահաղիդեանը, որ այն ժամանակ Լիցիոնի վերջին դասընթացն էր բոլորում։ Մի երգը Ֆիսկարմոնիայի դաշնակցութեամբ աշակերտական խումբը երգում էր այն ժամանակ, երբ Արշակ Թագաւորը՝ Անուշ բերդում փակւած, զառանցում է հայրենիքի համար, իսկ միւսը՝ երբ Թագաւորը պատրաստուած է Դրաստամատի (Կաճկաճեան) ուղեկցութեամբ որսի գնալ։ Այս երգը երգում էին զինուորներ «Вольшебная флейта» օպերայի մի եղանակով։ Այդ երգի առաջին կուպլետը դու ևս մնացել է յիշողութեանս մէջ։ Ահա նա՝

Մեծափառ արքայ մեր կազմ որս կամի ելանել

Լարեցէք աղեղներ, որպէս մեզ վայել։

Երգերը իրանց եղանակով մէկը տխուր, միւսը ուղեւական մեծ ֆուրոր ունեցան և մի քանի անգամ կըրկնեցան հասարակութեան պահանջմամբ։ Սպանւած Թագուհի Փարան-ձեմին՝ որ ի տես են հանում Ալան-զան (ես) հրամանով զառանցող Արշակի առաջ, ներկայացնում էր զեղեցկաւ զէմ ուս աշակերտ Պոզնեակովը արքայավայել հագուստով՝ թաղը զլինել։ Արշակի զերբ տարաւ մեծ յաջողութեամբ Մ. Բուրջախանցը՝ ստանալով անընդհատ ծախիսհարուստ մեղսպիւղնոյն յաջողութեամբ կրկնեցինք մենք թէ ձեմարանում, իբրև աշակերտներ և թէ ձեմարանից գուրդ՝ իբրև ուսանողներ։ Բացի այս ողբերգութիւնից ներկայացրինք մենք նոյն Հաքիմեանցի «Սա-

Ս. Դ. Ր. Ա. Դ. Ե. Ա. Ն.

բեանցը՝ Ս. Պետերբուրգի եկեղեցւոյ աւագ քահանայի եղբայրը։ Այս վերջինը իր գրիմով և խօսելու եղանակով բոլորովին նմանում էր մեր ուսուցչապետ հանգուցեալ Ստեփաննոս Նազարեանցին, որ այդ օրը, հակառակի պէս, եկել էր մեր ներկայացմանը և բազմել առաջին կարգի աթոռում։ Երբ Տէր-Գրիգորեանցը դուրս եկաւ բեմ և սկսեց խօսել Ս. Նազարեանցի խօսելու ձևով, հասարակութեան մէջ մեծ փոթկոց առաջացաւ, ես էլ չըկարողացի ծիծաղելու պահել, այնքան անակնկալ էր այդ բանը մեզ համար, որովհետև նա նախապէս մեզ չէր ազդարարել այդ անտիկի կատակի մասին։ Հանգուցեալ ուսուցչապետը՝ իբրև կրթւած մարդ, չընայիով դրան, մնաց իր տեղում մինչև զերեկատարի վերջին խօսքը, թէ և շատ էր այլալուծած այդ վարմունքից, սակայն պիէսը չըվերջացրած, նա թողեց թատերասրահը և երբէք այդ մասին ոչ ոքին չէր դանդաղատուած, անուշադիր թողնելով այդ երեխայական կատակը։ Հենց այդ շաբաթուրդը դիւրեւ մի ուրիշ սկանդալ պատահեցաւ ինձ հետ։ Երբ երկու փիլիսոփաների հետ ես, Սպանաբեկ, խորհրդակցում էի ամուսնանալ թէ ոչ և երկուսիցն էլ ստացայ անորոշ պատասխաններ։ Այդ հանգամանքից, դուրս թուրքից բերանիցս ծնողաւ... ոչ ցնեղութեան խօսքը, որ բարեազդարար շատերի համար անհասկանալի եղաւ, բացի մի քանի թիֆլիսեցի վաճառականներից։

Աւարտելով ուսումը ձեմարանում 1863 թ., մեր թատերական խմբից շատերը մասն Մոսկվայի համալսարան։ Բայց և այնպէս Լազարեան ձեմարանում մեր յետադիմները անընդհատ շարունակում էին իւրաքանչիւր տարի կազմել ներկայացումներ և փայլում էին իրանց խաղով հանգուցեալ Դէորդ Կաճկաճեանցը—Ասուածաուրի եղբայրը և Ամիրան Մանգինեանցը։ Դառնալով ուսանող և նորոգելով ուսանողական ժողովը, որ դրանից առաջ քայքայել էին մի քանի կըուսակէր և ամբարիշտ ուսանողներ, որոնց անուններ յիշատակելը այստեղ միտք չունի, մենք շարունակ կազմում էինք ներկայացումներ, արդէն փողով, յօգուտ ուսանողական դանձարանի, որից ստանում էին նրապատենքի մեր չքաւոր ընկերները։ Ներկայացումները տալիս էինք թատերասրահներում, որ այդ միջոցին մասնաւոր անձինք կառուցել էին հենց սիրողների համար։ Այդպիսիներից մէկն էր Սեկրետարիովի թատրոնը, որ աւելի մատչելի էր մեզ իր չափաւոր վարձով։ Թատերասրահ թէ և շատ վաթիւ էր, բայց էլ ըստարար էր այն ժամանակայն Մոսկվայի հայ հասարակութեան համար։ Թատրոնի տոմսակներ մենք ուսանողներս բաժանում էինք մեր մէջ և ման աճում դռն է զուս ծախելու։ Ի հարկէ պատահում էր, թէ սակաւ, անխորժութիւններ և ընդհարումներ տոմսակներ «սաղացնելու» ժամանակ, որ մեր պատանեկական տաք զլինելին մեծ ցաւ էր պատճառում։ Մի այդպիսի ցաւ ես զգացի, երբ գնացի յանձնելու տոմսակ Բախշի Պալաթեանցին, որին հասցնելը ինձ էր վիճակւած իբրև ծանօթիս։ Միլիոնատէր Պալաթեանցը ոչ թէ միայն հայհոյեց ինձ և ինձ հետ բոլոր ուսանողութիւնը, այլև երեսիս շարունակ տոմսակը՝ աւելով թէ ուսանողներին համար փող տալը նա ափսոս է համարում։ Ինչ սակե կուզէ, որ այս հանգամանքը յուզեց ընկերներին և այլ ևս նրան տոմսակ չէինք ուղարկում, բայց ուսանողութիւնը իբրև իմը շուտով հանեց նրանից։

1865 թ., զեկտեմբեր ամսին, նոյն Սեկրետարեովի թատրոնում խաղացինք իմ յօրինած «ՔԱՂԱՔԻՆ ԱՅԻԱԹԸ ՓՈՒԽԵԼ Է» վերաառուցութեամբ երեք գործողութեամբ կոմիդիան, վերցրած թիֆլիսի կեանքից և գրած թիֆլիսի բարբառով։ Այդ կօմիդիայի ձեռագիրը

Ք. Ե. Թ. Ե. Ա. Ն. Ա. Ր. Ա. Մ. Ե. Ա. Ն.

մուէլը՝ ողբերգութիւնը, որի մէջ իր անպուզական տաղանդը ցոյց տուց հանգուցեալ Շահաթուհեանցը։ Առհասարակ Վ. Շահաթուհեանցը և Մ. Բուրջախանցը իրար հետ մրցում էին ողբերգական դերերում։

Կօմեդիաների մէջ զլխաւոր դերեր ստանձնում էինք ես և Ս. Մանգինեանցը։ Մոլլիէրի «ԲԻՆԻ ԱՄՈՒՍՆՈՒԹԻՒՆ» պիէսի ներկայացման ժամանակ նա յայ միջոցներում մի անուղղելի սկանդալ պատահեցաւ, որ մեծ իրարանցում առաջացրեց հրաւիրւած հասարակութեան մէջ և քիչ մնաց, որ մեզ ընդ միշտ արգելէին աշակերտական ներկայացումները։ Այդ պիէսի մէջ Սպանաբեկի զերբ կատարում էի ես, իսկ երկու փիլիսոփաների դերեր՝ Ս. Մանգինեանցը և Տէր-Գրիգոր-

Տ. ՎԱՐԴՈՒՀԻ
 Բ ո չ ք Թ ե ր է Ջ Ա Ի Ժ Լ Կ

կորած է և մինչև այժմ անբույս է ի՞նչ ուժ մօտ մնաց նա։ Սակայն կոմիդիայի բովանդակությունն և զերպագատարների խաղի մասին հաշվել իբրև թղթակցութիւն տըպից նոյն տարւոյ ՎՍԽՐԷ Հայաստան» Լրագրի մէջ մեր ընկերո Նշիւ Բաստամեանցը, յետոյ Վահան վարդապետը։

Այն ժամանակ Մոսկւայի զաղութում հայախօս օբլիորդներ և տիկիներ շատ սակաւ էին և եղածներն էլ չէին վտանանում ըստ գուրս վալ, այս պատճառով պիէսիս մէջ երբ կանանց զերը մինք ուսանողներ բաժանեցինք մեր մէջ, երկու պատու կանանց զերը վերցրինք հս և հանդուցեալ Գարբիէ Թուրլու-յանցը, իսկ երկրորդին՝ Ալեքսանդր Յարութիւն-նեանցը, կարծիս Աշտարակցին, որի մասին այլևս տեղեկութիւն չունիմ թէ ինչ եղաւ նա, կենդանի է թէ մնաւ: Նոյնպէս տեղեկութիւն չունիմ Մուլթանեանցի մասին, որ յայնձն առաւ համաբարան նորասարտ երիտասարդի զերը, իսկ երկու վաճառականներ զերը մէկը միջակ կարողութեան տէր մարդու՝ հանդուցեալ Յարութիւն Միրումանեանցը, որ վերջը զինուորական բժշկի պաշտօնի մէջ էր, հարուստ վաճառականի զերը խաղաղ Նիկողայոս Ալադաթեանցը, որ վաթսուսական թեականին վերջում կատարում էր Թիֆլիսի քաղաքա-լիսի պաշտօնը:

Ինձ հետ պատահած գեղարքի պատճառով ամենից
շատ զայապցած էր Բախշի Խալաթխանցի վրայ հան-
դրեցավ Ն. Ալադաթխանցի, որովհետև այդ միջոցին
ներկայացածն նախածնեռեց և կարգադրիչն նա էր
ուսանողներին համառոտ թխամբ Այդ պատճառով հա-
րուստ վաճառականի դերը վերցնելով, նա դուրս եկա-
յից ոչ թեմ Բախշի Խալաթխանցի գրեթե և նրա թի՛
հազուկաւոր և թի՛ խօսելու ձեռով: Նա այդ բանով հո-
մարակած ծիծաղ չարփեց և արժանապաւ ներկայ գտե-
նաողների որոտալից ծախհաճոր լինան: Պէտք է զար-
դր Մօսկւայում Բախշի Խալաթխանցի գժգոհ էին ոչ
միայն ուսանող լիւրնը այլև հայ գաղութի շատ շա-
տերը, որովհետև նա միայն լինելով հանգրեք ժամա-
րելաւ և հայշայածք էր մարդ էր, որով և անհամա-
կերելի էր զայժամ ամենքի համար:

Նորն օրը բացի ներկայացումից ունենիք և հրա-
վառական բաժին, որի մեջ ջուրակի վրայ էր հմուտ
նստալով շատերին մեծ բառականութիւն պատճառից
հանգուցեալ Մարտիկոս Հախումեանցը:

Այդ օրւոյ ներկայացումից բաւարար արդիւնք
մնաց յօգուտ ստանաողական գանձարանի:

Որովհետև այն ժամանակ հայերեն թվագրությունը,
մանաւանդ կեսօրից տուած պիւճնեւրով, շատ աղքատ

U. r U. f U t U z

էր, վասն որոյ մենք ուսանողներս թէ՛ ինքներս խաղում էինք և թէ՛ յօրինում այդ տեսակ պիէսներ հասարակութեանը աւելի զարճութիւն պատճառելու համար, որովհետեւ Մօսկւայի հայ գաղութը աւելի հաւանում էր զրանց: Այդ ասպարէզի վրայ փորձիք արեցին հանգուցեալ Գրիգոր Երեցփոխանացը և Գրիգոր Քոչարեանցը, այժմ ըմշկապետ, որոնց պիէսները Բոնիպէս մօժ համակրութիւն զրուեցին հառարակութեան կողմից:

Ան հասարակ մինչև 1868 թ., այսինքն մինչև համալսարանի դասընթացն աւարտելը, մենք ուսանողներու տարւայ մէջ մէկ կամ երկու անգամ և ոչ աւելի կազմում էինք ուսանողական ներկայացուցիչներ յօգուտ որ երբեք ընկերներէ: Մտակայի հայ զաղուծը մեծ սիրով յաճախէր էր սրանց և առատօրէն վարձատրում մեր աշխատանքը: Չմտ յիշում որ այդ միջոցին ինչպիսիանցի տմարդի վարմունքի նման մի բան մի ուրիշը թոյլ տար իրան ուսանողների վերաբերմամբ, գիտնալով որ ներկայացման արդիւնը ամբողջապէս անուում է ուսանողական դանձարանը, որից օգուտում էր չբաւոր հայ ուսանողութիւնը:

S. U t l p r e U t

ՀԱՅ ԹԱՏՐՈՆԱԿԱՆ **50**-ԱՄԵԱՅ ՏՕՆԻ ԱՌԻԹՈՎ

Քսան և հրկու տարեկան հասակումս, ինքնա-
գործ և ինքնահաւան երիտասարդս, մօտեցայ հայ նոր
ստեղծւող և գլուխեթեան նշաններ արտադրող հայ
վարորդական րևմին և ցնցեցին: Այդ ժամանակ հա-
յերէն խօսար, հայերէն իր կարծիքը բերանացի մի-
միանց յայտնել, նաև հրիտասարդութեան մէջ, դա մի
մեծ բացատրութիւն էր: Որովհետև այն ժամանակաւ
այդ երիտասարդութիւնը բացառապէս հրկու շրջանի
էին պատկանող: մէկը որ իրան կըլնած էր համա-
րում, անպատճառ արտադրչայում է իր կարծիքը ու-
սերէն, որովհետև այդ օրինակ բացատրութիւնը վա-
յի էր նրան, իբրև այդ դասակարգի մէջ պտտող հրի-
տասարդութեան, որից մինը և ես եղայ այդ հանդա-
մանցում: Երկրորդ շրջանին պատկանում էին վրաց
իգլով իրանց մտքեր յայտնողները:

S. ՄԻՐԱՆՈՅՇ

ժամանակւայ Մշակում, յետոյ Փորձում, Արձադան-
գում և ուրիշ գոյութիւն ունեցող այդ ժամանակամի-
ջոցին հայ լրագիրներում:

Վերջապահ է հայ թատրոնական գաղափարը տարածելը ամեն տեղ և ստեղծելային զանազան թափառական խմբեր և գաղափարը իրականացու և ներկայումս դա անխտաբեկի մի գործ է, որ զբաղում է հայ ճանապարհականության ուշադրությունը:

Ուրեմն, ինչու չքաղեալք է գաղափարը,—որը արդէն դարձել է իրողութիւն և որին կարճ միջոցով զոհեւել են այնպիսի ինքնագոյն տաղանդ—բեմական զոհեր, ինչպէս են Մատնիսեանց, Սուբխասեան, Միրաղեան, Ամիրաղեան, Քեթիկեան Արամեան վերջը իմ խմբակալին—աշխատակից Սաթիւնիկ Զօշկեանը,—իրազործել:

Ժողովուրդը դասի է ուղին և ճանապարհը.
ինչն է արգելում հայկական բռնի գոյութիւն ունե-
սալ իբրև քաղաքացիական պահանջ:

Պատահաբ մեր մէջէն է, մեր անտարբերութիւնն է, մեր ինքնամոռացութիւնը: Զէ՛ որ մենք ևս պատկաւում ենք մի ազգութեան, որ դարերի շրջանում չի լուռանում իրան հայ անւանել և ազգակից է տիւրկազան ազգերի:

Թող այն փոքրիկ հասարակությունը, որ այսօր աւաքւել է տօնակու այդ 50-ամեայ տօնը, յիշէ որ ամեն մէկը նրա անդամներից պարտական է անել այն, ինչ ինկարգուում է իր պարտականությունը և ակամայով թաղաքոնի գոյութիւնը պահպանելու գործակալն միջոցով:

Գ. Չմշկեան

28 жун. 1908 ж.
Р. Ф. Ф. Ф.

ԻՃԽԱՆ ՆԱԳՈՒԷԾՆ ԸՄԸՏՈՒՆԻ

Փ ռոթորկալի և անձրեախառն երեկոյ էր. մաք-
ղիկ շտապ շտապ վախշում էին իրանց տները: Հաղիւ
հաղ, մեծ զվարարութեամբ կապկապում էի պատշգամբի
վարդաղլիները, երբ վաղ կարծ աճջիւս ընկաւ Բեթէլ-
հէմի աստիճանային երկ յայդ յաղթանաղամ իշխանն է.
Ամատունու վշտահար պատկերը: Ի՞նչ էր շինում նա
այս ժամին այստեղ, Երբ ես յայտնեցի իմ զարմանքը,
իշխանը Վախճախած և հաղիւ լսելի ձայնով ասաց:
Գնում եմ Բեթէլհէմ աղօթելու, Սարգսար դու ես աղօթիլ
Այր, աղօթքն է յուսահատ մարդու վերջին մխի-
թարութիւնը:

—Դուք դեռ թատրոնին շատ էք հարկաւոր, իշխան, յուսահատուելու կարիք չըկայ, անշուշտ արդարութիւնը վերջ ի վերջոյ պիտի յաղթանակէ:

—Ո՛ր էր ի՞նչ այդպէս լինելը: Սարգսը, աղօթիլը
ես լաղըր գնում եմ ⁴⁰Պետերբուրգ, եթէ վերադարձայ
սպահով, մենք ի միտալին միւր մատնելով պէտք է
սեպահական թաւրոն շինենք և այնտեղ էլ միոնենք:

Այս, որ ու գիրիկը նրա հրապարը սեպհակաւն թատրոն ունենալն էր և միշտ այդ էր որոնում: Բայց ապերախտի և դաւաճան ստորադրեալի շնորհիւ (այդպէս էր խօսուում հասարակութեան մէջ) իշխան Ամատունին դատել էր ինքնարկակ և սոսկիկը պատմի արժանացել Թիֆլիսի հրաքար գառաւարանի կողմէց: Նա գնում էր Պետերբուրգ վերջին ճիղը թափելու արգարանալու համար: Այն գնաց իբրև իշխան Ամատունի և վերադարձաւ գաղանի, սակ Ամատունի, վերջին անգամ տեսնելու էր սիրատուն գաւաղներին հետ և ընդմիջտ հանգիստ առնելու Պօջիլիսկիքում, մեն-մենակ հետու պարսպի տակ: «Գնա մոտիկ, արի սիրեմ»-ը նրա համար չէր. չափազանց անշուք և ողորբգական էր թաղումը. չըկար ոչ հասարակութիւն, չըկար նոյն իսկ դերասանական խումբ, չըկար և ոչ մի սերն, որ իշխանները թէ հանգուցեալը թատրոնի անկիղծ բարեկամն էր:

Ը. Սարգսրեան-Արեւշատեան

ԱԴԱՄ ՍԱՐԴԱՐԵԱՆ—ԱՐԵՒՇԱՏԵԱՆ
ղրամատուրդ եւ ղերատան

ՀԱՅՈՑ ԹԱՏՐՈՆ

ԱՐՏԱՇԷՍ ՍՈՒԲԻԱՍԵԱՆ

ցի. ինչու խոստացայ, ինչպէս խոսեմ իմ լուսնիւնս. այդ ինձ շատ խորթ թուացոյ. Բայց ինչ անեմ. խոստացել եմ, խոստումս կատարում եմ:

Շատ և շատ տարիներ են անցել այն ժամանակից, որ ես հայոց թատրոնով էի զբաղւում, թատրոնի մասին գրում էի. Հայոց թատրոնի փառաւոր շրջանն էր, օրհնած «Բաւար» ժամանակներ, երբ արքունական թատրոնի դահլիճը և օթեակները լիքն էին լինում աւելի ընտիր և հոծ բաղձութեամբ, քան այդ լինում է այժմս եւտրոպայի ուսաց դպրաներկայացումներին. և զիւրէք երբ. ով կըհաւատայ այսօր, որ ասեմ—վերջին կրկնութիւններին:

Թիֆլիսի հայոց հասարակութեան միտքը բըռնուած էր հայոց ներկայացումներով. այդ թէ կին, մեծ թէ փոքր թատրոն էր միայն տեսնում: Ազգական, Մնակեան, Ասադիկ, Հրաչեայ Սիրանոյշ այդ անունները ամենքի բերանում էին: Սոյալակը գիշերը թատրոնից դուրս էր գնում, որպէսզի տառաւոր շտապէ թատրոն կրկնութիւններին: Ոգևորութիւնը ընդհանուր էր, ազգի համար կորած մարդիկ հայացան. թատրոնական մասնաժողովի անդամ Եագոն Թումանովն (իշխան) էլ հայացաւ: Թատրոնը կատարւում էր մասնաժողովը. Թումանով, Ամատունի, Սունդուկեանց: Բայց գործի հողին իշխան Ամատունին էր:

Որովհետեւ այդ մարդը նուիրեց իրեն հայոց թատրոնի գործին և այն էլ շատ կարող ձեռքով, այդպիսով շատ հայերի ոտքի կանգնեցրեց, շատերի տունը շինեց, նրա տունը քանդեց, նրան Սիբիր քշեցին, և այնտեղից գերեզման, իսկ ինքնաբով մեծացրած նրա զաւակները ցրուեցան...

Այդ անողը հայի պատմական—նախնայն էր: Այդ միջոցին ես ռեցենզէնտ էի համարւում, երևի աւելի լաւ ռեցենզէնտի չըլտիւնից: Բանն այնտեղ էր հասել, որ մի օր Թիֆլիսի այն ժամանակուայ առաջնորդը՝ երևելի Դաբլիշ Գաբրիէլ արք. Ալիպիանը ինձ հրաւիրում է իւր մօտ: Մտածում եմ թէ ինչ է պատահել, որ կանչում է գնում եմ: Մտնում եմ առաջնորդարան. արքայանի կարիները, տեսնում եմ նրան նստած, սեղանի մօտ զբոսի մէջ խորասուզուած, ինչ որ մի թուղթ մինչև քթին կպցրած կարդում է: Սըրբազանը շատ կարճատես էր. մնացածն էլ ձեռքով ինչ էր լրացրել: Ես շատ մօտեցայ և սեղանի մօտ կանգնեցի: Նա իր խելօր աչքերով նայեց և նայեց.

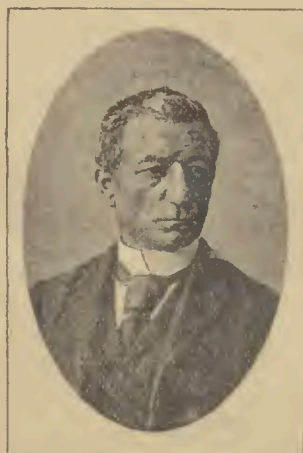

Ո Ւ Ր Ի Է Լ Ա Վ Օ Ս Ս Ա

վերջապէս ճանաչեց և տեղից վեր կացաւ ժպտալով: Արի համբուրեմ քեզ, նստիր ինձ մօտ, նստիր ասաց նա, ես չգիտէի, որ դու այդ շնորհքն էլ ունես (արքայանք ինձ ճանաչում էր երեսայութիւնից. ես նրան աշակերտել եմ) Ենթադրում ես հա. ի հարկէ ես թատրոն չեմ լինում, բայց մեծ գոհութեամբ կարդում եմ բեցեցեղաներդ, սպրեւ, միևնոյն է թէ ներկայ եմ ներկայացումներին, այնքան գոհ եմ:

Գրիբ, գրիբ և ինձ մի մօտանալ, երբեմն եկ, ասաց արքայանք:

Այդ կօմպլիմենտները լսելով և այն ծերունի սըրբազանից, թէ ամաչեցի և թէ ծիծաղեցի: Հոգևորական, ծերունի գիտնական եպիսկոպոս, և՛ թատրոն և՛ ռեցենզիտ... մտածում էի վերադառնալով և ծիծաղում էի, որ ոգևորութեան ալիքները հասել են և սըրբազանի կարիները, և զբաղում էի բացատրում սըրբազանի և ուրիշ շատերի կօմպլիմենտները, թէ չէ, ես ինչ եմ գրել, չեմ յիշում, բայց չեմ էլ կարծում, որ ոգևորութիւնը եթէ հանէին, տակու՛մը շատ քան մնար: Բայց և այնպէս այն ժամանակ ես ռեցենզէնտ էի, բայց միմիայն ռեցենզէնտ չէի. Դաբլիշ թատրոնի համար, առանց պաշտօնի ուրիշ շատ պաշտօն ունէի: Կարծում եմ և հաւատացած եմ, որ իմ աւելի լաւ ռեցենզիտները չըզբուած-հըրատարակածներն են: Ազգական և ուրիշ շատերը լսում էին իմ նկատողութիւններս, իմ խորհուրդներս ի հարկէ իրենց իսպառնակներ, միայն չըզբոյժ, ինչպէս էին, այլ ասեմ ասանձին: Այդ «ասեմ-նը-կատեմը» կատարւում էին և կոնգրէս հիւրանոցի գահ-լիճում, ուր ներկայացումներից յետոյ հաւաքւում էին շատերը և բանկէտներին և հանդիսատէս ընթերցաններին ստացած տղաւորութիւնները միմեանց հետ բաժանելու, և՛ առաւօտները կօֆէ-Քիլիսի մօտ, որտեղ հաւաքւում էր այն ժամանակուայ ինտելիգենտ, ոսկէ երիտասարդութիւնը, վայ թէ ես ըսցաւայի, այդ չեղաւ, ինձ պէտք է որոնէին, գտնէին, դանդաղ, տրտունջ: Ես մի տեսակ օղակ էի, առանց որ ինքս իմանայի, հասարակութեան, զերաւսաններին և մասնաժողովին միջև. ինքս բաներ կան պատմելու:

Թ Ո Ւ Ր Ե Ա Ն

Ընդհանուր ոգևորութիւն. արքած էի թատրոնով, արքեպիսկոպ էի և՛ շատերին: Որքան զգացումներ, կուրծքին մէջ զբախտը բողբոջաւ, աշխարհը լոյս, պարզ երկինք, երկիրը կանանչ փրկուղ է, իմ առաջ թաւոր մարգագետինն ընկնում, աճում է մանուշակը լուկ-միջիկ, որպիսի խորհրդաւոր, սիրուն-սիրուն աչքեր, և հովիտների մէջ շուրջը ալ-վարդեր: Ինձ տանում են կողքէ-կողք լծուած հաւատը, յոյսը և զբաղեց մէջ տեղ սըրբ նոյնըներ: Յնցում է հպարտ հոգին երկնային մուղիկով, արագ-արագ սլանում և՛ զէպի կապոյտը, զէպի վեր, Բակուրեանից զէնը Յիւրաժ-Մարգարի բարձունքը: Այս ճրտեղ եմ, ինչ եմ տեսնում զլիսն վեր երկինքը, ոտքերիս տակը՝ սպիտակ ամպանման թուխայ, մեղմ, զարնան անձրևներեւում, ընտրութիւնը զարթնում է և ժպտալով, ասես, իւր երևան է լուսնում: Այն կողմը, հեռու, շատ հեռու, որտեղ երկինքն է վերջանում իմ աչքերս տեսնում են ձգուած սև ծովը՝ խաղող ու հանդարդ, հորիզոնը վառւում է քրքշարար և՛ արեւը բարձրացնում է իւր ոսկէ գլուխը ծովից, կենդանութիւն, աստուածային ըզզացմունք, ստեղծող եմ, ես մօտեցայ քեզ, ամբողջ էութեամբս, ես բաղդաւոր եմ Ո՞, թէ կարողանայի կամքիս մարմին տալ, տիեզերքը տեղահան կանէի. ո՞՞ թէ այս կուրծքիս մէջ ամբարած զգացումներս ձայն դառնային, ես լը երգէի այն երգը, որ ոչ մի մարդ արարած չէ երգել. իմ երգը կը պատուէր, կընայեցէր ժայռերը, կընգրկէր աստույցը: Ես հողեղէնս այս բարձրութեան վրայ և սյսքան երջանիկ, Պառնասի աստուածների նախանձը պէտք է որ շարժի. Ստեղծող եմ, ինքս բաղդաւոր եմ ես. կարող եմ տանել սյսքան բաղդաւորութիւն: Ձէ՛, չէ՛, այս բարձրութեան վրայ մնալ չեմ կարող, առաջ, զէպի այն հեռուն, զէպի վայր, տարէք, տարէք:

Եւ տանում են ինձ լեռներից վայր. ձորերով, քարանձաւներով, հովիտներով քաժու արագութեամբ իմ նոյգիները սլանում են զէպ առաւօտեան մշուշապատ վառուղ հորիզոնը, շուռչս կտրւում է, սիրտս գնում, փակուեցան աչքերս, ես զրկեցի ծովը սև, ոսկէ արեւ... այնուհետեւ, էլ չեմ յիշում, ինչպէս անցան տարիներ, անցան և անդադնալի. Արանուեցի գեղեցիկ օրերը:

Վայ ինձ իմ երկու նոյնս ընկզմուեցան մոնղոլ ծովում արկած աջ և ձախ: Մնացի ես հաւատից թափօր, յուսակաւոր: Այդ ինչպէս եղաւ. ինչ պէս պատմեմ...

Ասա, ինչ ես ուզում ինձանից, ինչ, խոսված, տանջուող հոգի, դու իմ փառաւոր երազների, վեհ և ջերմ զգացումների աւերակ: Ես պարունն անցաւ, իմացիր, ամառն էլ հոտից, խորհրդաւոր սիրուն աչքեր, ալ-վարդեր—դուք անհետացար, ճրտեղ մնաց մանուշակը. մէկ լսիր դու մանուշ... ինչու, ինչու...

Աշունք է. գունատ տերևները ծառերից թափւում են անդադրում, քամին փչում է միատեսակ, սիրտ մաշող հնչիւններ արձակելով և տերևամերկ ծառերը ասես այրիացած շարժւում են տխուր, լուսինը ծածկուած է արագ ընթացող ամպերով, կարծես թէ երկինքը, լուսինը ամպերի հետ միասին վազում լինէին ինչ որ մի չարագուշակ գործի: Միևն է երկինքը, իմ էն մէկ նոյնը ընկերներից զրկուած, տխուր, սիրտը կտրած, ինձ մէջքին առած, քամու և զեղնած տերևների միջով գնում է ստալ, և նրա աչքերը յառած են մութը հորիզոնի վայրը զէպ այն փոքրիկ աստղը: Էլ ոչինչ չէ մնացել, վայրը աստղն է, նրա առաջնորդը, զէպի այն աստղն է, շտապում նա:

Մութը հորիզոնի վրայ այդ աստղն է մնացել, ա՛հ, եթէ իմանաս իմ աստղս, որքան տանջւում եմ և տանջւում է ինձ հետ իմ նոյնս... Բայց ես այս ռը եմ գնում:

Հայոց թատրոնի յիսնամեակն է կատարւում:

Հա, մօտ քսան և ինն տարի է անցել հայոց թատրոնի փառաւոր շրջանից:

Ա Դ Ա Մ Ե Ա Ն

Այդքան ժամանակում մենք կարողացանք թաղել հնդկ կաթողիկոս (Գէորգ), Ներսէս, Մեկրիսէղի, Մակար և Մըկրտիչ և դրանց համար հողահանդիստներ կատարել: Մենք կարողացանք «ազատել» Հայաստանը հայերից և մի քանի հարիւր հազար հայեր կոտորել, և աշխարհիս շուրջ ցրելուայ, հաւատալիտ անել և օտարացնել:

Մենք կարողացանք քաջութեամբ սպանել անդէն հայ մարդկանց վասն փրկութեան... զապախարի:

Մենք մինչև անգամ բարձրացանք Էջմիածին և «մեծ մարդու» բարեհաճ մասնակցութեամբ Լուսաւորչին զահրնկեց արևիք և՛ քաջալիքիցներ և՛ ծափահարեցինք այն ապիկար, թշուառական «հոգևորականներին», որոնք իրանց հագի փառաշան պատուեցին և և վեղարը գետին չարեցին, այն վեղարը, որ Մեծն Ներսէսն է կրել, այն պատմութեանը, որ Դևոնդ երկն է հաղել... և որովհետեւ ուտելով արորժակը բացւում է, ինչպէս ասում են ֆրանսիացիները, մենք մի երկու և կէս դարոց ունէինք, այն էլ կու տալու վրայ ենք, ինչ որ Հայաստանից Գալիլիային, մեղ յաջողուեց, կեցցէ՛ ռէվոլյուցիա. տեղ Վաստօրօզովը զմայլում է... մենք հասանք այսօր—հայոց թատրոնի յիսնամեակին: աս ինչ է, տօն է կատարւում թէ հողահանդիստ. բայց ճրտեղ է այդ թատրոնը. թատրոնի պատերը չեմ տեսում, կհեպը չէ, ոչ, այլ միջուկ:

Քանի որ Ազգական, Մնակեան, Ասադիկ, Հրաչեայ... և այլք բեմի վրայ գործում էին, այն ժամանակ զբաղեց, զերտաններ էին, հեռացան զբանք, այնուհետեւ մենք ունենք, ճշմարիտ է, արտիստներ, որքան կամենար, միմիայն արտիստներ, և այդքան:

Մեր հայոց թատրոնը մի օրքէտոր է, որի մէջ զործողները բաւական չէ, որ հասարակ մուգիկաւորներ են և աւելի հասարակ գործընթանով, զբանք դեռ չեն էլ իմանում իրանց գործընթանը ինչպէս հարկն է բանեցնել, և ամեն մէկը ամուս է ինչ կամենում է և ինչպէս հասկանում է, և ցան էլ այն է, որ այդ օրքէտորը այսօր անարի է, գործում է առանց կապիկաւորների:

Ո՞րտեղից կարող էինք մենք թատրոն ունենալ:

Ես դէմ չեմ արտիստներին, տաղանդների փառաւորութեան և ոչ էլ լաւ վարձատրութեան, ուրիշ կերպ էլ չի լինել, բայց դէմ եմ այն մտքին, միշտ կրկնուող մտքին, թէ մեր այս զերտանները, այս 20—30 տարուայ ընթացքով իրենց զրկել, զոհել են թատրոնի զապախարին, ծառայել են հայոց թատրոնին:

Այդ սխալ է. նախ որ այդպէս բան չեն արել,

